

יאיר הררי

לישון עם האויב

ג'ורג', מורה נוצרי מכפר דרוזי קטן בסוריה, היה המורה האהוד ביותר על התלמידים בבית ספרו. בני הכפר ידעו לספר שלאחר שברח מארץ ישראל בשלהי מלחמת העצמאות מצא מקלט אצלם, והם נהגו לארח לו חברה והעבירו איתו שעות במשחקי שש־בש ודומינו. ג'ורג' גם היה מהבודדים בכפר שהחזיקו במקלט רדין, ובאמצעותו היה ניתן לשמוע מזיקה לרווחת כולם. אבל מה שבני הכפר לא ידעו הוא שבכל לילה בחצות היה ג'ורג' מסתגר בחדרו ומשדר לישראל ידיעות על הנעשה בצבא הסורי באמצעות מכשיר קשר שהחזיק ברשותו. שכן ג'ורג' היה שמו הבדוי של יאיר הררי, לוחם פלמ"ח, מסתערב, איש המחלקה הערבית, שנשתל בכפר במסגרת מבצע סודי להעברת ידיעות שאספה רשת סוכנים דרוזים.

המסתערבים - איך הכול התחיל

המחלקה הערבית של הפלמ"ח, שכינויה היה "השחר", הוקמה ב־1943 במטרה לחדור לשטח האויב בארץ ישראל ובמדינות ערב לשם איסוף מידע מודיעיני וביצוע פעולות מיוחדות. אנשי המחלקה נקראו מסתערבים (מתחזים לערבים). בדרך כלל הם יצאו למשימותיהם לבדם או בזוגות, וחבריהם ליחידה היו ממודרים מפעילותם בזמן ביצוע תפקידם וגם לאחר סיומו. פעילות המחלקה נעשתה בתיאום ובאישור של הש"י (שירות הידיעות של ה"הגנה") ושל האגף הערבי במחלקה המדינית של הסוכנות היהודית. הכשרת מסתערב ליעודו כללה אימונים צבאיים בהדרכת מפקדי פלמ"ח ואימונים ערביים בהדרכת איש המחלקה הערבית

במלחמת העצמאות ובשנים שלפניה פעלו בארץ ישראל ובמדינות ערב מסתערבים שחדרו לשטח האויב וחיו בזהות בדויה • אחד מהם היה יאיר הררי, מסתערב שהוחדר לסוריה כדי לשדר לארץ ידיעות שאספה רשת סוכנים דרוזים • זהו סיפורו של "מבצע שכן" שנשמר בחשאי במשך עשורים

שמעון אביבי

הכותב הוא ד"ר חוקר העדה הדרוזית התמונות באדיבות אל"ם (במיל") אמנון בירן

אלמוני בחייו ובמותו

מי היה יאיר הררי

יאיר נולד ב־17 בנובמבר 1923 בדמשק, סוריה, בשם סובחי, שלימים שימש כינויו בפלמ"ח. בית הוריו, יוסף ופולין פלאח, היה בית ציוני ששימש בסיס למבצעים שעסקו בהעלאת יהודים ארצה. ליאיר היו שלוש אחיות וארבעה אחים. בהיותו בן שש הועברו יאיר ואחיו הצעיר ממנו ג'מיל לארץ ישראל בידי מברית, כאן התחנך בפנימיות בקיבוצים. ב־1935 נענה יאיר לקריאתו של אביו לחזור לדמשק בעקבות ירושה נכדה שקיבל, אך כעבור שנים ספורות חזר ארצה.

עם שובו התקבל לפלמ"ח והיה בהכשרת מעוז חיים ובהכשרות נוספות. הוא התקבל ליחידת המסתערבים של הפלמ"ח ופעל בה גם כשהועברה למודיעין הצבאי עד לשחרור מצה"ל ב־1954. במשך שנתיים הפעיל מכבסה בתל אביב. הוא התחתן ב־1956 עם הנרייטה לבית לאטי ובסוף אותה שנה נענה לקריאתו של אברהם ארן להצטרף לסיירת מטכ"ל שבהקמתה טיפל באותה העת. יאיר עסק בסיירת בהכשרת לוחמים. במקביל לימד ערבית מדוברת באוניברסיטת תל אביב. בסוף 1973 פרש יאיר מצה"ל בדרגת רבסן, אך המשיך בהוראה באוניברסיטה.

ב־1971 קיבל יאיר התקף לב ראשון. מאז עברו עליו שנים קשות מבחינה בריאותית שבהן עבר ניתוח לב פתוח ושני ניתוחי מעקפים. גופו לא עמד עוד בסבל, ויאיר הלך לעולמו במוצאי ראש השנה ג' בתשרי תש"ן, 1 באוקטובר 1989. הוא נקבר בבית העלמין בחולון. בני משפחתו חקקו על המצבה משפט שמצאו ברשימותיו ומסכם את מסכת חייו: "אלמונים היו בהתנדבותם, בחייהם הסוערים ובמותם, ונכנסו לסודו של המוות".

בקיץ 1947 הוטל על המסתערב יאיר הררי תעל שלושה אנשי פלמ"ח נוספים לחסל ערבי בשם ח'אל, שאנס אם ובתה, מעפילות יהודיות מסוריה, ושהה באזור ראש פינה. הם ניגשו אליו כשיאיר מתחזה לשוטר ערבי והאחרים לאנשי חוק בריטים, והאנס הסכים לעלות על רכבם "לחקירה". הם נסעו עמו למקום מרוחק, שם חיסלו אותו וקברו את גופתו בבור שנכרה יומיים קודם לכן ליד אגם החולה.

בתקופות השגרה שבין מבצעים, בכל יום שישק, היה יאיר הררי נשלח כמסתערב למסגדים כדי לשמוע דרשות של אימאמים ושל שייחים מוסלמים חשובים, לדווח על תוכן דבריהם ולעמוד על הלכי הרוח של התושבים הערבים.

רשת הסוכנים "גולן" - המודיעים הדרוזים

בין 6 ל־10 ביוני 1948 חצו כוחות חי"ר ושריון סוריים את הירדן, כבשו את המושבה משמר הירדן והתקדמו

שמעון סומך המכונה "סמ"עאן". מלבד האימון הצבאי הבסיסי שקיבל כל לוחם בפלמ"ח נוספו למסתערבים אימוני חבלה, צליפה, קשה, סיירות, קרב מגע, אימון ימי, נהיגה ומכונאות. הלימודים הערביים כללו שפה כתובה ומדוברת, הווי ולבוש, דת ומסורת, הכרת המבנה החברתי והפוליטי של ערבי ארץ ישראל וגיחות לריכוזי אוכלוסייה ערבית בערים כמו יפו וחיפה.

המחלקה הערבית מנתה בין 30 ל־50 איש. שישה מאנשיה נפלו בעת מילוי תפקידם בשטח האויב. מקום קבורתם של אחדים מהם אינו ידוע.

ביולי 1948, לאחר הקמת צה"ל, מוזג הש"י עם מחלקת המודיעין של אגף המבצעים במטכ"ל, והוקם "שירות מודיעין צבאי" בראשותו של איסר בארי ובכפופות למטכ"ל/אג"ם. באוגוסט 1948 אורגן מבנה שירות המודיעין, שיחידותיו כונו ש.מ. (שירות מודיעין) בצירוף מספר שירות המודיעין כלל, בין היתר, את מחלקת מודיעין

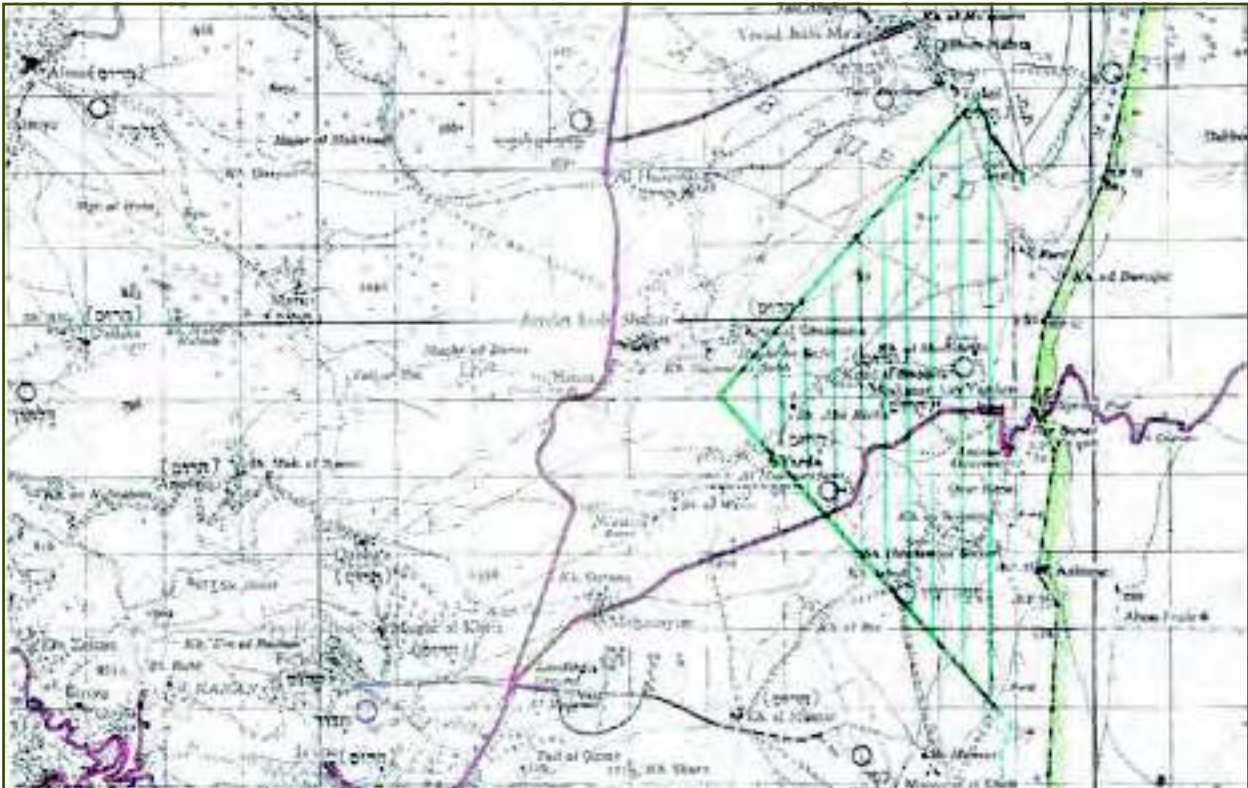
◀ המסתערבים עברו אימוני

חבלה, צליפה, קשה, סיירות, קרב מגע, אימון ימי, נהיגה ומכונאות. הלימודים הערביים כללו שפה כתובה ומדוברת, הווי ולבוש, דת ומסורת והכרת המבנה החברתי והפוליטי של ערבי ארץ ישראל

קרבי, שנודעה בכינויה ש.מ.1, ובראשה עמד בנימין גיבלי. יגאל ידין, ראש אגף מבצעים, החליט להעביר את המחלקה הערבית לשירות המודיעין והורה למפקד הפלמ"ח, יגאל אלון, לתאם עם בארי את סדרי ההעברה. אלון ביקש לשמור על זיקת המחלקה הערבית לפלמ"ח וסיכם עם בארי שיחידת המסתערבים תהיה כפופה לש.מ.1 בכל מה שנוגע להפעלתה בנושאי מודיעין ומבצעים, אך היא תמשיך להתקיים במסגרת הפלמ"ח בכל מה שנוגע לענייני כוח אדם, אימוני חי"ר ותרבות. בעקבות הסיכום הזה הועברו אנשי המחלקה הערבית ב־1 בספטמבר 1948 לשירות המודיעין. בארי שינה מן הסיכום עם אלון והעמיד את היחידה תחת פיקוד מטה שירות המודיעין ולא תחת ש.מ.1.

סזון, חיסולים ודרשות יום שישי - פעילותו של יאיר לפני קום המדינה

בשנות ה־40 היה יאיר הררי, יליד סוריה, מסתערב שפעל ביחידת המסתערבים של הפלמ"ח. בעקבות ההתנקשות בלורד מויק, השר הבריטי לענייני המזרח התיכון, בנובמבר 1944 בקהיר פעלו כוחות ה"הגנה" לריסוק האצ"ל והלח"י ("הסזון"). יאיר היה בין המסתערבים שהשתתפו בפעולות אשר כללו, בין השאר, הסגרת חברי אצ"ל לבריטים וסיכול מעשי שוד של בנקים לצורכי מימון פעולותיהם.

השטח שכבשו הסורים בגזרת משמר הירדן במלחמת העצמאות (מקוקו)

"מוסיקה" (כינוי לשידור אלחוט) ויחצה את הגבול לסוריה בלוויית אחד המודיעים. הוא יתמקם בכיסוי מתאים בכפר דרוזי בסוריה, יהיה קשור עם אחד הדרוזים המרכז את רשת המודיעים, יקבל ממנו את הידיעות וישדרן ארצה. כמו כן ימסור למרכז הרשת תדרוך לאיסוף ידיעות שאותו יקבל בשידור אלחוטי מן הארץ.

ב-27 באוקטובר 1948 יצא יאיר הררי את הארץ בלוויית מודיע, והשניים חצו את הגבול לסוריה. יאיר צויד במכשיר "מוסיקה" על כל חלקיו, בתעודת זהות מתאימה, בשמונה מפות של סוריה המכסות את גזרת פעולתו, במד קואורדינטות וב-450 לא"י.

הוחלט להקים בארץ תחנת אלחוט ליד הקמ"ן המרחבי במחוז הצפון (לימים פיקוד הצפון), שתעבוד מול התחנה בסוריה, אך האלחוטן בה יהיה איש המחלקה הערבית. האלחוטן יהיה בקשר הדוק עם הקמ"ן המרחבי, יקבל ממנו תדרוכים וצי"ח לשידור אל יאיר הררי ויעביר אליו ידיעות שיתקבלו מיאיר. סוכם שהתחנה בארץ תתחיל להאזין לשידוריו של יאיר החל מ-2 בנובמבר 1948.

מעומוק הצבא הסורי - הידיעות שהעביר יאיר

החומר הראשוני שאותו כולל ארבעה מברקי ידיעות ומכתב אחד שנשלחו ארצה מסוריה בידי יאיר. הידיעות על צבא סוריה עוסקות בנושאים הבאים:

1. היערכות

- א. עזיבת הסורים את מרג' עיון בלבנון.
- ב. 200 אנשי קומנדו ערוכים משני צדי כביש גשר בנות

מערבה לעבר מחניים, ראש פינה ואיילת השחר במטרה לנתק את אצבע הגליל ממדינת ישראל. חטיבת עודד וגדוד 23 של חטיבת כרמלי, שהועבר כתגבורת מן הגליל המערבי, הצליחו לבלום את הסורים באזור ח'רַבַּת יַרְדָּה, כשני קילומטרים מזרחית לאיילת השחר הסורים נשארו באזור הזה עד תום מלחמת העצמאות ונסוגו רק לאחר חתימת הסכם שביתת הנשק עם ישראל.

ש.מ.1 גייסה בסוריה רשת מודיעים (סוכנים) דרוזים שכונתה "רשת גולן". הידיעות שהשיגו המודיעים האלה היו מועברות לארץ על ידי מודיע, שחצה מדי פעם את גבול סוריה-ארץ ישראל ומסרן לאנשי ש.מ.1. השתלטות הסורים על משמר הירדן ועל סביבתה והיערכותם הצבאית לאורך הגבול הקשו על קיום מפגשים מודיעיניים עם מודיעים סורים. לכן היה חיוני לפתור את בעיית התקשורת עם המודיעים כדי שידיעות דחופות על הנעשה בסוריה יגיעו ליעדן במועד הדרוש. לפיכך פנה ראש ש.מ.1 למטה שירות המודיעין בבקשה לשלוח מסתערב-אלחוטן לסוריה, שעליו יוטל להקים תחנת אלחוט באחד מכפרי הדרוזים שם ולשדר באמצעותה את הידיעות שתאסוף רשת "גולן". לאחר שמטה המחלקה הערבית בחן את האפשרות לבצע את המשימה והחליט בחיוב, אישר איסר בארי, ראש שירות מודיעין, את ביצועה.

"מבצע שכן" -

שיגור יאיר הררי לסוריה

המסתערב שנבחר לבצע את המשימה, שכונתה "מבצע שכן", היה יאיר הררי. הוחלט שהוא יצויד במכשיר

צה"ל ידע שבנובמבר 1948 תכננו מפקדי צבאות ערב מבצע משותף לחילוץ החטיבה המצרית הנצורה ב"כיס פלוגה", וכי הוחל בפעולות מעשיות למבצע, ובין השאר הוחדר ל"כיס" קצין בריטי ממפקדי ה"לגיון". מפקדת החטיבה המכותרת לא נתנה אמון במפקדת ה"לגיון" וסברה כי נטמן לה פח בתיאום עם המודיעין הישראלי. בסופו של דבר בוטל המבצע. הידיעות שנשלחו על ידי יאיר מתייחסות ככל הנראה להכנותיהם של צבאות ערב לצאת לאותו מבצע משותף לחילוץ החטיבה המצרית הנצורה.

ד"ש לאח הקטן - מכתבים מיאיר

ב־25 בנובמבר פנה יאיר במברק לאלחוטן בישראל שמולו עבד וביקש שיימנע משיגור מברקים ארוכים אליו בשל התנאים הלא נוחים שבהם הוא נאלץ לפענח אותם.

יאיר הררי במסיבה של סיירת מטכ"ל

ב־12 בדצמבר שלח יאיר מכתב לארץ באמצעות שליח. במכתב דיווח יאיר על מחסור בסוללות למכשיר השידור וסיפר כי הוא מטפל בנושא. כמו כן כתב שהוא עוסק בהכנות לנסיעה לביירות וביקש לקבוע לו סידורי מפגש שם עם איש מכוחותינו בין 22 ל־30 בדצמבר. הוא ביקש למסור ד"ש לאחיו, דיווח על מצב בריאותו התקין והביע תקווה לבוא לבקר.

במשך שנים רבות היה המבצע הזה בגדר סוד מוחלט, ואיש כמעט לא ידע שאי פעם התקיים. שיחות עם רבים מהמסתערים לשעבר העלו שהמידור ביחידה היה כה רב, ושיאיר היה שומר סוד מאין כמוהו, כך שאינם יודעים דבר על פעילותו כמסתערב, ואף משפחתו לא ידעה דבר. רק בעקבות ראיון שערך שרגא גפני ממחלקת ההיסטוריה של צה"ל עם גיורא זייד, איש שירות הידיעות (ש"י) של ה"הגנה", ועם מודיע דרוזי על הכנופיות הערביות בש"י, שבו הזכירו השניים את סיפורו של יאיר, החלה ההתחקות אחר הסיפור המלא, שנחשף לבסוף והובא כאן.

יעקב־עליקה.

ג. החטיבה של מסעדה עברה לעין פית, אך המפקדה נשארה במסעדה.

ד. לכפר חרב הגיעו חמישה טנקים ושישה משוריניים שכל אחד מהם חמוש בתותח ובשני תותחי נ"מ.

ה. התותח בעין פית עבר ממקומו ומוצב 50 מטר מצפון לכפר.

ו. פוג' [אגד של שני גדודים] 7 עבר מקטנה לואסט (בניין האמיר פאעור).

2. סד"כ

א. פוג' 11 (אלהג'נה).

ב. פוג' 7, 8 ו־9 הגיעו לקטנה ומתכוונים לצאת לעזה לעזרת המצרים.

ג. חטיבה 3 דחתה את יציאתה לעזרת המצרים.

ד. טרם הושלמה הקמת חטיבה 4 בקטנה.

3. מפקדים

א. כל אנשי הקומנדו נמצאים תחת פיקוד גרמני.

ב. סא"ל שישכלי עבר מקטנה לקוניטרה, ושם נמצא גם מפקד חטיבה 1 פוזי סלו.

4. כוונות

כל צבאות ערב התכוונו לצאת יחד למתקפה, אך המועד נדחה.

5. הלכי רוח

א. רוב הצבא אינו רוצה במלחמה.

ב. מאורעות דמים בדמשק: 20 הרוגים ו־200 פצועים. עשרה משוריניים הגיעו מהחזית לדמשק.

6. פעילות

א. אימון כלבים נגד מוקשים.

ב. אנשי הקומנדו של בניאס מאמנים במסעדה.

ג. מבצרים את כל הקווים הקדמיים.

ד. הוחלט לבצר את מבצר בניאס, והחלו לסלול דרכים ממנו לכל הסביבה.

ה. מתן חופשות.

ו. גיוס חובה לבני 19.

ז. מצב כוונות.

המברקים והמכתב כתובים בכתב יד, ברצף אחד, ונראה כי הועתקו בדיעבד מהמסמכים המקוריים. המברקים נושאים בצדם את התאריכים הבאים: 24, 25, 29 בנובמבר 1949 ו־2 בדצמבר 1949. משמעות התאריכים היא שיאיר הררי לא שלח מברקים במשך שנה מיום שיגורו לסוריה והחל לעשות זאת רק בנובמבר 1949. אפשרות אחרת היא שהוא שלח מברקים גם במהלך השנה הזו אך אלה אינם בידינו. אפשרות שלישית היא שהמעתיק האנונימי העתיק את המברקים בשנת 1949 ובטעות רשם שנה זו על המברקים משנת 1948.

על תיק המברקים יש הערה בכתב יד שלפיה המברקים נשלחו ב־1948. חיזוק לכך שהמברקים נשלחו על כוונת כל נמצא בידיעות הבאות: ידיעה מ־24 בנובמבר על כוונת כל צבאות ערב להתקיף יחד אך המועד נדחה; ידיעה מ־25 בנובמבר על הכנת פוגים 7, 8 ו־9 לצאת לעזה לעזרת המצרים; ידיעה מ־29 בנובמבר על עיכוב ביציאת חטיבה 3 לעזרת המצרים.